

TABİİ ÇEVRENİN VE VEJETASYONUN TÜM HALİNDE ARAŞTIRILMASI

Dr. YILDIRIM AKMAN

Son yıllarda, tabii çevrenin tüm halinde araştırılması için kuvvetli bir ilmi akımın geliştiğini gözlemekteyiz. Tabii çevrenin dolaylı veya dolaysız araştırılması iki bakımdan önemlidir :

1. *İlmi açıdan*, zira bizi çevreleyen kozmik saha kadar çevrenin tanınmasında faydalıdır.

2. *Pratik açıdan*, zira çevre, onun değerlendirilmesinde, kullanılmasında veya korunmasında esastır.

Ekoloji, canlıların birbirleriyle ve çevresi arasındaki ilişkileri araştırın ilimdir.

Ekoloji Yunanca Oikos = oturma kelimesinden gelmektedir. Ve ilk kez 1869'da ERNST HAECKEL tarafından kullanılmıştır.

Ekolojiyi canlıların tabiatına göre aşağıdaki kısımlara ayırmak mümkündür :

1. İnsan Ekolojisi,
2. Hayvan Ekolojisi,
3. Bitki Ekolojisi.

Bitki Ekolojisi, botanığın nispeten yeni bir koludur. Ve şöyle tarif edilir: Bitkilerin çevresini, aralarında mevcut ilişkileri, yaşama şartlarını inceleyen ilimdir. Özellikle iklim, toprak, bitki örtüsü ve bitki sosyolojisi üzerindeki bilgilerimizin gelişmesi bitki ekolojisini tedrici olarak bağımsız bir bilim haline getirmiştir.

Bitki örtüsünün araştırılmasında botanığın tüm olanakları kullanılır. Bitki örtüsünün tanımlanması evvelâ sistematik botanik, yani bitki türlerinin doğru bir şekilde bilinmesi üzerine dayanır.

Çevrenin analizinde, iklim bilgisinden tutun da toprak bilgisine kadar bütün ilimlerden yararlanır. Bitki ekolojisi ihtiyaçlarına lüzum duyduğu ilimlere göre adlandırılabilir. Bu halde o ilmin başına bir bitki (Phyto) kelimesi konur. Örneğin bitki iklim bilgisi, (Phytoclimatologie) meteorolojinin önemli ve esaslı bir faktörü olmasına ve fakat bitki hayatı üzerine hiçbir etkisi olmayan atmosfer basıncını araştırılmaz; buna karşılık fitoklimatoloji,

objektif araştırmalarında vejetasyon üzerine etkili olan kuraklık ve nemlilik gibi faktörleri araştırır.

Bitki ekolojisi araştırmaları iki şekilde yapılır: Birincisi, çevre faktörleriyle bitki türlerini ayrı ayrı inceleyen *otoekoloji*, ikincisi, bitki birlikleriyle çevre faktörlerini araştıran *sinekoloji*'dir.

Çevre canlıların yaşadığı yerdir ve onların ayrılmaz bir parçasını teşkil eder. Çok geniş tarifi içersinde çevre jeolojik, hidrolojik, minerolojik (mineraller, petrol, su v.s.) kaynaklar kadar tabii olan veya olmayan bitki örtüsünü ve insanların direkt tesirinde bulunan sathi toprağı da içine alır.

Canlılar tarafından tüketilen bütün enerji kaynağını bitkilerden alır. Bitki örtüsünün gelişmesi de biyoferi şartlandırır. Dolayısıyla vejetasyon tabii çevrenin önemli karakteristik bir bütünleyicisidir.

Vejetasyon bir ülke veya bölgede yaşama şartları birbirine benzeyen bitki türlerinin bir arada toplanma şeklidir.

Vejetasyon terimi çoğu kez ya yersiz ya da yanlış olarak kullanılmakta ve *Flor* (Flora) kelimesiyle karıştırılmaktadır. *Elor*, belirli bir yerde yetişen bitki türlerinin (species) tümüdür; dolayısıyla bir bölge veya ülkede yetişen bitki türlerini nitelendirerek sayan çalışmalara da aynı ad verilir. Örneğin Türkiye florası, Akdeniz florası v.s. gibi.

Vejetasyon, florun bir parçasıdır. Bir ülkede bitki yaşamı için yetişme şartları değişik olan bölgeler nekadar çoksa, vejetasyon çeşitleri de o kadar çok olur. Ülkemizde yetişme şartları değişik bölgeler bulunduğu için Türkiye vejetasyon tipleri de çeşitlidir: Örneğin *orman vejetasyonu*, *sulak vejetasyonu*, *step vejetasyonu*, tuzlu topraklar üzerinde gelişen *çorak (Halofil) vejetasyonu* v.b. gibi.

Şu halde vejetasyon, hayat şartları birbirine benzeyen türlerden meydana gelen büyük bir (Ünitedir) bitki topluluğudur. Büyük bir topluluk olduğu için mütecanis de değildir; çok defa değişik yetişme şart-

larına, floristik, genetik ve coğrafi nedenlere göre daha küçük topluluklardan, *birliklerden*, birlikler de *ekolojik gruplardan* meydana gelir.

Vejetasyonun somut birimi *bitki birliği*dir (phytocénose = communauté = Association). *Birlik*, *bitki sosyolojisinde temel birimdir*, tıpkı sistematikte tür kavramı gibi abstré (soyut) bir kavramdır. Ve şöyle tarif edilir: *Yaşama rekabeti düzenlenmiş ve benzer çevre şartları içinde gelişen, benzer fizyonomi gösteren floristik kompozisyonu tâyin edilmiş bir ünitedir*.

Örneğin belirli bir alanda gelişen bir *kayın ormanı* bir orman birliğidir. Birlikler tabiatta tesadüfen bir arada yetişen bitki toplulukları değildirler. Her birliğin düzgün değişmeyen bir strüktürü (yapısı) yani floristik tür kombinasyonu vardır. Bir birlik belli türlerden meydana gelir ve birliği ona daima sadık kalan ve ancak o birlik içinde normal gelişebilen bir veya birkaç *karakter türü* temsil eder. Dolayısıyla birlikler karakter türlerine bağlanarak adlandırılır. Örneğin Doğu Akdeniz bölgelerinde *ceratonia siliqua* (Keçi boyunu) 0-400 m.'ler arasında gelişen birliğin karakter türüdür.

Birlik yaşadığı çevreyi aksettirir ve uzun zamandanberi onunla denge halinde dir.

Vejetasyonunun somut birimi olan bitki birliği çevrenin somut birimi olan *ekolojik parsel* içinde gelişir. Ekolojik parsel, geniş anlamda birliklerin dağılımları ve etkileri bakımından homojen olan biyotik, edafik, iklimatik ve topografik etkilerin bulunduğu coğrafi bir yerdir.

Bitki birlikleri ve ekolojik parsel beraberce *Tabii ekosistemi* teşkil ederler. Ekosistem, bir bitki kütlelerinin meydana gelmesine ve bir enerji değişimine elverişli, fizyolojik ve morfolojik özelliklerle dolu bir ünitedir.

Tabii ekosistemin tanınması ilim için olduğu kadar insanlar için de çok büyük bir önem taşır.

İlim için, tabiattaki gözlemlere göre ekosistemlerin sayımından elde olunan bilgilerin tabiatı, deneysel biyolojinin bugünkü ve gelecekteki gelişimine yön verebilir ve bir takım çalışma hipotezleri getirerek derinliğine giden birçok biyolojik araştırmalar için hareket (başlangıç) noktasını teşkil eder.

İnsan için, tabii ekosistemlerin tam olarak tanınması, bunların çeşitli görünümünün araştırılması (nitelik, nicelik, geçmişteki ve bugünkü) dünyada hayatın devamı ve insanların faydası bakımından olduğu kadar, tabii kaynakların rasyonel bir şekilde işletilmesi ve biyolojik bir denge temini mutlaka lâzımdır.

21. asrın eşliğinde bulunuyoruz. Nüfus artışından doğan basıncın artmaya devam edeceği ve tabii kaynakların aynı ölçüde azalacağı bir gerçektir. Buna göre, yukarıda işaret ettiğimiz tabii ekosistemlerin araştırılmasının önemini küçümsemekle, insanın hayat tarzının son ve dönüşmeyen bir şekilde sunileşmesini kabul etmiş oluruz.

Netice olarak, bitki ekolojisinin görevi, evvelâ çevrenin aktif faktörlerine anlamlı bir tarzda etki yapan vejetasyonun karakterlerinin sayımını yapmaktır. Bu aktif faktörler bitkisel kaynakların işletilmesi veya değerlendirilmesi için yahut ta gelişiminin öngörümü içinde, bitkilerin yaşaması bakımından çok önemle mutlaka ele alınması gerekenlerdir. Zira özdeş biyolojik reaksiyonlardan sonuç çıkaracak tabii çevrenin devamlı ve bugünkü faktörleri, kültür bitkilerinin davranışlarını yani onların ürün vermelerini düzenleyecektir. Böylece vejetasyon çevre ilişkilerinin araştırılmasının önemli ve kazançlı olduğu kendiliğinden anlaşılır. Vejetasyonu, çevreyi bizzat etkileyen faktörlerin bütünleyicisi gibi mütalâa etmek lâzımdır. Eğer bu gibi temel araştırmalar doğru bir şekilde yürütülmüş ise, vejetasyon araştırması ve bunun bir harita üzerinde gösterilmesi, ziraî bir analizle tamamlandığı takdirde bir bölgenin biyolojik kaynaklarının gelişimi imkânları hakkında bilgi verir.

Büyük kitaplar insanın tekrar tekrar okumak ihtiyacını duyduğu kitaplardır. Bazı kitaplar bizim zamanla olgunlaşan kültür, görgü ve tecrübelerimizle beraber büyür, bazıları da büyümmezler. Eğer aradaki bu farkı seçmeği beceremiyorsak, bir kitabı büyük bir kitaptan ayırt etmeği daha öğrenmemişiz demektir.

John ESKRİNE